

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΘΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΙΣΘΗΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ (του Γιώργου Κουτσαντώνη)



Ιστορικά έχει αποδειχθεί ότι η εξωτερική της ελεύθερης σκέψης είναι για όλες τις απολυταρχίες, από τις πιο παλιές μέχρι και τις πιο σύγχρονες, ιδιαίτερα επικίνδυνη. Μια ενδιαφέρουσα θεωρία ή μια αξιόλογη δήλωση σε βαθμό που μπορεί να πει την ωμή αλήθεια, να αφυπνίσει και να εμπνεύσει, φοβίζει περισσότερο από μια διαδήλωση ή μια ανταρσία. Πράγματι ο διαχρονικός αυτός φόβος έχει πολύ βαθιές ιστορικές ρίζες.

Χαρακτηριστικό δείγμα αποτελεί ένα κινέζικο διάταγμα του 213 π.Χ. του αυτοκράτορα CH' IN, στο οποίο προτάζονται τα εξής: «...όλες οι ιστορικές γραφές εκτός από εκείνες του CH' IN να καούν...όσοι συζητούν την ιστορία να εκτελούνται...όσοι υψώνουν τη φωνή τους εναντίον αυτής της κυβέρνησης στο όνομα της αρχαιότητας να αποκεφαλίζονται μαζί με τις οικογένειές τους...Μόνο βιβλία που αφορούν σε ιατρικά, θρησκευτικά, αγροτικά και αρδευτικά θέματα επιτρέπονται...»^[1].

Πολύ πριν αναπτυχθούν οι θεωρίες της αποδόμησης της ιστορίας, ο αυτοκράτορας επιχειρεί να σβήσει την ανάμνηση και την παράδοση. Απαγορεύοντας την ελευθερία της μνήμης η οποία είναι «πολιτικά επικίνδυνη», προσπαθεί να εξουσιάσει το παρελθόν

ώστε να εξασφαλίσει το μέλλον του^[2]. Έτσι οι καλοί και φιλήσυχοι υπήκοοί του διατηρούσαν την δυνατότητα, εκτός της υπακοής στον CH' IN, να θεραπευθούν, να προσευχηθούν και να καλλιεργήσουν τη γη αρδεύοντάς την. Όσο κι αν αυτό σήμερα ακούγεται υπερβολικό, το παραπάνω Διάταγμα «επανεκδόθηκε» στη συνέχεια σε πολλές γλώσσες και σε πολλές χώρες.

Στον αντίποδα αυτού του διατάγματος διατυπώνεται σχεδόν δυο αιώνες νωρίτερα μια πολύ διαφορετική πολιτική φιλοσοφία. «...Στην πραγματικότητα είμαστε οι μόνοι -διακηρύσσει ο Περικλής- που θεωρούμε εκείνους που δεν τοποθετούνται πολιτικά όχι ως φιλήσυχους, αλλά ως άχρηστους πολίτες. Και μετέχουμε όλοι προσωπικά στην κυβέρνηση της πόλεως με τις προτάσεις μας. Γιατί ο διάλογος δεν είναι στα μάτια μας εμπόδιο για την πολιτική πράξη. Εμπόδιο θα ήταν ακριβώς το αντίθετο. Να προχωρούμε στην πράξη πριν φωτισθούμε με το διάλογο...»^[3].

Είναι αυτονόητο ότι οι θεσμικές διαφορές ανάμεσα στις δύο παραπάνω οπτικές είναι τεράστιες. Σήμερα ακόμη και η θεωρία που αρνείται την ελεύθερη σκέψη και διακίνηση των ιδεών θα πρέπει και αυτή να αφεθεί ελεύθερη^[4].

Τα παραπάνω στις σύγχρονες φιλελεύθερες κοινωνίες που ζούμε είναι λίγο πολύ γνωστά και σε γενικές γραμμές ισχύουν τόσο σε επίπεδο κοινωνίας, όσο και σε επίπεδο πολιτικής επιστήμης (ακαδημαϊκό) και πρακτικής πολιτικής (κοινοβουλευτικό). Άλλωστε οι δυο τελευταίες (πολιτική επιστήμη και πρακτική πολιτική) συχνά έχουν κοινές καταγωγές, αλληλοσυμπληρώνονται και ακόμη πιο συχνά (κυρίως σε επίπεδο πολιτικής επικοινωνίας) χρησιμοποιούν η μια τα πορίσματα της άλλης.

Ανοίγοντας μια μικρή παρένθεση, είναι προφανές ότι σήμερα οι πολίτες αδιαφορούν σχεδόν πλήρως για την άμεση συμμετοχή στην διακυβέρνησή τους, αλλά και για την οργανωμένη σε πολιτικό σώμα έκφρασή τους. Όμως σε γενικές γραμμές (όσο και εάν μπορεί ο δυτικός τρόπος άσκησης της εξουσίας να γίνεται κάπως πιο αυταρχικός κατά καιρούς) είναι ελεύθεροι εάν θελήσουν να

οργανωθούν και να επιδιώξουν, τόσο την έκφρασή τους όσο και τη συμμετοχή τους.

Ανεξάρτητα από την απάθεια, και σε συνάρτηση με όσα έχουν αναφερθεί προηγουμένως σε σχέση με την ελευθερία έκφρασης, στη σύγχρονη εποχή έχει προκύψει το εξής παράδοξο: ενώ στις δυτικές κοινωνίες υπάρχει μια θεσμικά κατοχυρωμένη και σχεδόν απόλυτη ελευθερία έκφρασης ιδεών και θεωριών, στο όνομα της λεγόμενης πολιτικής ορθότητας, παρουσιάζεται μια όλο και μεγαλύτερη δυσκολία να εκφραστούν ανοιχτά και ελεύθερα όλες οι απόψεις υπό τον φόβο της δριμείας κριτικής από τους άγρυπνους θεματοφύλακες του πολιτικά ορθού.

Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο στους ακαδημαϊκούς χώρους, στα κυριότερα ΜΜΕ, στη σάτιρα και γενικότερα στην τέχνη. Φαίνεται πως εκτός από κάποιες θεωρίες και ιδέες ακόμη και κάποιες λέξεις και/ή εκφράσεις «απαγορεύονται» και σταδιακά «εξαφανίζονται» κυρίως μέσω της αυτολογοκρισίας. Για παράδειγμα η λέξη «σακάτης» όταν χρησιμοποιήθηκε για γνωστό Γερμανό υπουργό οικονομικών από γνωστό στην Ελλάδα σατιρικό ηθοποιό, επέφερε σφοδρή αντίδραση, σε σημείο που ο ηθοποιός αναγκάστηκε να ζητήσει δημόσια συγγνώμη. Η λέξη αυτή που δεν είναι ελληνική αλλά τουρκικής προέλευσης (sakat) έχει στα ελληνικά το νόημα (λαϊκότροπο) του ανάπηρου και ασφαλώς είναι σε όλους μας γνωστή. Όταν αυτή χρησιμοποιήθηκε δημόσια, πολλοί υπέρμαχοι της άκαμπτης και ακλόνητης πολιτικής ορθότητας υποστήριξαν πως το ζήτημα τελικά δεν είναι εάν η λέξη λέει μια αλήθεια που όλοι μπορούμε να καταλάβουμε και να συμφωνήσουμε μαζί της, αλλά είναι αισθητικής φύσης. Η λέξη είναι «αντιαισθητικά» φορτισμένη, επομένως πρέπει να επιλέξουμε μια πολιτικώς ορθή και αισθητικώς αποδεκτή έκφραση για την ίδια ακριβώς αλήθεια.

Φυσικά όλες οι λέξεις είναι κατά κάποιο τρόπο φορτισμένες, όμως σε αυτό το σημείο -όσοι τουλάχιστον γνωρίζουν τη σημασία της- δεν θα έπρεπε να ξεχνούν ότι στην παραπάνω περίπτωση μιλάμε για σάτιρα. Εάν τελικά η κοινωνία επιθυμεί να απωλέσει κάποιες λέξεις και εκφράσεις από την ζώσα πραγματικότητα της

γλώσσας, ασφαλώς κανείς δεν μπορεί να της το απαγορεύσει ούτε και να το εμποδίσει, αν και έχει το δικαίωμα να προσπαθήσει. Και είναι επίσης άλλο ζήτημα εάν αυτό θα το αποφασίσει η ίδια η κοινωνία στους δικούς της χρόνους και με τους δικούς της τρόπους ή θα της επιβληθεί. Όταν όμως για παράδειγμα φτάνουμε στο σημείο να αποκαλούμε τους παραπάνω ανθρώπους, ως άτομα με ειδικές ικανότητες, πράγμα που φυσικά δεν αληθεύει, το θέμα λαμβάνει άλλες διαστάσεις. Υπό αυτή την έννοια η αλήθεια, για αισθητικούς λόγους, σχετικοποιείται και παραλλάσσεται. Αυτή η ανάγκη ορθότητας στην έκφραση αποδίδεται συχνά σε μια «πολιτική προστασίας» των συναισθημάτων κάποιων ομάδων ανθρώπων. Στο σημείο αυτό θα έπρεπε να σκεφτούμε ότι αυτοί οι άνθρωποι ασφαλώς και γνωρίζουν την αλήθεια για την κατάστασή τους, αλλά και τα προβλήματα που συνδέονται με αυτή. Επομένως η κατανόηση των προβλημάτων τους από τους άλλους, είναι περισσότερο σημαντική για τους ίδιους, από τον τρόπο με τον οποίο οι άλλοι αναφέρονται σε αυτούς. Σε κάθε περίπτωση το ιδανικό είναι ασφαλώς επιθυμητό, όμως είναι μάλλον λιγότερο σημαντική η επιλογή του στυλ προσφώνησης για έναν τυφλό, από το γεγονός ότι συχνά αυτός συγκρούεται με κάθε λογής εμπόδια τα οποία αφήνουν πολίτες στο προκαθορισμένο διάβα του. Πολίτες που συχνά, στα λόγια, είναι ιδιαίτερα ένθερμοι οπαδοί της πολιτικής ορθότητας.

Επιδίωξη αυτού του σύντομου κειμένου ωστόσο δεν είναι φυσικά μια συστηματική ανάλυση της σχέσης της πολιτικής και του πολιτικού λόγου με την αισθητική. Αναμφισβήτητα αυτή είναι τεράστιας σημασίας και έχει εξεταστεί διεξοδικά από σπουδαίους ερευνητές. Πράγματι μεγάλοι στοχαστές όπως ο Βάλτερ Μπένγιαμιν και η Χάνα Άρεντ έχουν μελετήσει τα φαινόμενα της αισθητικοποίησης της πολιτικής η οποία έχει συσχετιστεί πειστικά με τον φασισμό αλλά και της πολιτικοποίησης της τέχνης (ή αλλιώς στράτευσης) που αντίστοιχα έχει συσχετιστεί με την προώθηση της ιδεολογίας σε ποικίλα αυταρχικά κομμουνιστικά καθεστώτα^[5]. Αυτό που επιχειρείται εδώ είναι η ανάδειξη της θέσης, έστω και με απλουστευτικό τρόπο, ότι ένα από τα μείζονος σημασίας ζητήματα σήμερα διεθνώς αλλά και στην

Ελλάδα -που αφορούν στο δημόσιο λόγο- είναι η αισθητικοποίησή του σε βαθμό που τελικά σχετικοποιείται η ίδια η αλήθεια και παραλλάσσεται, που ακόμη και η απολιτικοποίηση γίνεται οργανική στην υπηρεσία του πολιτικά ορθού. Φυσικά η αισθητικοποίηση του λόγου και η πολιτική ορθότητα δεν ταυτίζονται, αλλά σε μεγάλο βαθμό κινούνται παράλληλα. Αυτό που παρουσιάζει ενδιαφέρον είναι ότι η παραπάνω δυναμική του πάσης θυσία ορθού «φαίνεσθαι» του λόγου καθιστά πιο αποτελεσματικές επικοινωνιακά τις ακραίες -κάποιες φορές στα όρια του μισανθρωπισμού- πλην όμως κατανοητές από όλους, λαϊκές και επί συγκεκριμένων θεμάτων, λογικές φωνές.

Αναφέρθηκε παραπάνω ότι ακόμη και η θεωρία που αρνείται την ελεύθερη σκέψη και διακίνηση των ιδεών θα πρέπει και αυτή να αφεθεί ελεύθερη. Η θέση είναι πως θα πρέπει να αφεθεί ελεύθερη ώστε να...εκτεθεί^[6]. Η ισαξία των απόψεων είναι θεμελιώδης και κάθε απόπειρα να εμποδιστεί μια θεωρία μπορεί να οδηγήσει στην μυθοποίησή της και τότε είναι που ενδέχεται να γίνει «αποδοτική». Γιατί αυξάνονται κατά πολύ οι πιθανότητες να οπλιστεί με την κυκλοφοριακή δύναμη της γνώμης που καταδιώκεται. Αυτή η δυναμική της καταδίωξης μπορεί να συμβάλλει στο να σχηματιστεί, σε ένα τμήμα τουλάχιστον της κοινής γνώμης, μια «αίσθηση» συνωμοσίας. Εάν θεωρηθεί ότι περιορίζεται η ελευθερία έκφρασης της θεωρίας που αρνείται την ελευθερία έκφρασης, τότε η ίδια η ελευθερία έκφρασης αυτοαναιρείται και αυτός που προωθεί την «ανελεύθερη» θεωρία του, μπορεί τελικά να ευνοηθεί. Αυτό δεν σημαίνει πως υποχωρεί η προσήλωση στην υπεράσπιση της ελευθερίας. Ο Ραούλ Βανεγκέμ^[7] πολύ εύγλωττα εξηγεί την διαφορά μεταξύ ελευθερίας και της υπεράσπισής της:

Μολονότι δεχόμαστε στο όνομα της ελευθερίας της έκφρασης να εκστομίζονται αθλιότητες, σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει πως δεν πρέπει να καταπολεμούνται. Ανεκτικότητα σε όλες τις ιδέες, όσο απεχθείς, όσο γελοίες, όσο παράδοξες κι αν είναι! Αδιαλλαξία σε κάθε απάνθρωπη πράξη, είτε κράτους, είτε εθνικής ομάδας, είτε ατόμου.

Εδώ επομένως θα έπρεπε να αναρωτηθούμε ποιος είναι αυτός που κερδίζει όταν το αυτονόητο και το λογικό σχετικοποιείται σε τέτοιο βαθμό που στο όνομα της πολιτικής ορθότητας οι λογικές φωνές του μέτρου και των αξιών, σιωπούν φοβούμενες τις αντιδράσεις των πολιτικών «ορθοστατών» που με αξιοσημείωτη ετοιμότητα τις ταυτίζουν με πραγματικά υψηλού (ιδεολογικού και αισθητικού) φορτίου λέξεις όπως «δημαγωγός» ή «λαϊκιστής» ή και βαρύτερες, ενώ άλλες ακραίες φωνές μίσους και καιροσκοπισμού, αδιαφορώντας πλήρως για το αισθητικό και εύηχο τμήμα του λόγου τους, αντηχούν με όλο και περισσότερη ισχύ; Σε συνδυασμό με τις κραυγές των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, τον ξύλινο και άμορφο λόγο των ΜΜΕ και των πολιτικών της «τηλεδημοκρατίας» που συχνά δεν είναι κατανοητός και δείχνει να αδιαφορεί πλήρως, τόσο για τα πρακτικά προβλήματα των ανθρώπων, όσο και για το ποιος είναι τελικά ο αποδέκτης, προκύπτει ένα πολύ σημαντικό πρόβλημα. Ειδικά όταν υπάρχουν πολλά μέσα ενημέρωσης και άνθρωποι της πολιτικής, της διανόησης και της τέχνης που εμμέσως πλην σαφώς κηρύττουν ότι σήμερα για να θεωρείται κανείς αξιοπρεπής, πρέπει και να αποδεχτεί ακόμη και τα δεινοπαθήματά του με «χάρη» και με «στυλ».

Όμως δεν είναι μόνο η ωραιοποίηση της γλώσσας που προσπαθεί να αποκρύψει (πολύ συχνά το καταφέρνει) και να «καμουφλάρει» τις άσχημες και οδυνηρές καταστάσεις. Αυτή η τάση περιορισμού της έκφρασης και της αυτολογοκρισίας, οδηγεί τελικά στο να ασκείται βέτο στις δύσκολες πλην όμως σημαντικές πολιτικές συζητήσεις, όπως για παράδειγμα αυτή πάνω στο προσφυγικό ζήτημα. Και ασκείται βέτο σε σημείο όπου αυτομάτως κάθε κουβέντα (ή αυτός που την ανοίγει) που αφορά σε κανόνες, όρια και νόρμες, να θεωρείται ως «αυταρχική» ή «ρατσιστική» ή να ταυτίζεται με χώρους μίσους και απανθρωπιάς. Στο σύγχρονο μεταμοντέρνο περιβάλλον της χιπιστερικής αισθητικής και του αντιαυταρχικού ελιτισμού, το αμιγώς πολιτικό και δημοκρατικό πρόταγμα μένει ξανά πίσω σε αναμονή. Έτσι και στην Ελλάδα η πολιτική ορθότητα σταδιακά χάνει όλο και περισσότερο το μέτρο και γίνεται (ακολουθώντας χώρες πρωτεργάτες όπως ο Καναδάς και

η Βρετανία) μια σκληρή ιδεολογία και ένα ισχυρό δόγμα, που όπως κάθε δόγμα είναι βαθιά αντιδημοκρατικό.

Καταλήγοντας καλούμαστε να θυμηθούμε ότι η Αθηναϊκή δημοκρατία επινοήθηκε από τους αρχαίους Έλληνες και η υγιέστερη μορφή αυτής, αναπτύχθηκε εξαιτίας του θεάτρου που ασφαλώς περιλάμβανε την κοινωνική σάτιρα της θεατρικής κωμωδίας με όλους τους συνεπακόλουθους εμπαιγμούς και τα γλωσσικά «παιχνίδια» της. Το αρχαίο ελληνικό θέατρο αποτέλεσε μοναδικό γεγονός σε πανανθρώπινο επίπεδο και λειτούργησε ως δυναμικός πυλώνας αυτού του ατελούς αλλά θαυμάσιου πολιτεύματος. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι εάν η λαϊκότητα των κατοίκων της Αττικής και η έλλειψη ή απουσία πολιτικής ορθότητας, αποτελούσε εμπόδιο και πρόβλημα για την επινόηση της δημοκρατίας, οι αρχαίοι Έλληνες θα είχαν παραμείνει στην τυραννία. Το γεγονός ότι αυτό δεν συνέβη και ότι η αισθητική έφτασε σε αξιοσημείωτα επίπεδα ώστε να χαρακτηριστεί κλασική, ειδικά σήμερα που το πολιτικό περιεχόμενο, το μέτρο, οι αξίες και τα νοήματα μοιάζουν να ξεγλιστρούν από τα χέρια μας, θα πρέπει να μας απασχολήσει σοβαρά, καθώς στο τέλος κινδυνεύουμε να μιλάμε χωρίς να λέμε τίποτα.

[1] Liu Wu-Chi: A Short History of Confucian Philosophy. Penguin, 1955

[2] Η άποψη ότι το παρελθόν, αντί να γίνεται σεβαστό, πρέπει να αφανίζεται προσιδιάζει στο μεγατεχνικό Σύστημα Ισχύος (Λιούις Μάμφορντ – Ο Μύθος της Μηχανής)

[3] Θουκυδίδου Ιστοριών, Β, XL, 2 les belles lettres, 1962.

[4] Το άρθρο 16,1 του Συντάγματος ορίζει ότι: «Η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες η ανάπτυξη και η προαγωγή τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από το καθήκον της υπακοής στο Σύνταγμα».

[5] Αισθητική – Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ – εκδόσεις Φιλοσοφική Σκέψη.

[6] Α.-Ι.Δ. Μεταξάς, Πολιτική Επιστήμη Ι – Σύγχρονοι κλάδοι και περιεχόμενο, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1979.

[7] Ραούλ Βανεγκέμ – Γράμμα στα παιδιά μου και στα παιδιά του κόσμου που έρχεται.

! Γιώργος Κουτσαντώνης

Πηγές: Respublica.gr – / – Ellogos.net

Φωτογραφία: Πορτραίτο αγοριού με σκίτσο – Giovanni Francesco Caroto (1480-1555)

Όταν ο Βρετανός παιδίατρος Harry Angelman, επισκέφθηκε το Μουσείο του Castelvecchio στην Ιταλία, βρέθηκε μπροστά στον πίνακα του Giovanni Francesco Caroto με το πορτραίτο του παιδιού όπου και εντόπισε αρκετές ομοιότητες με κάποια παιδιά που γελούσαν πολύ και παρουσίαζαν σπασμωδικές κινήσεις στα άκρα και στον κορμό τους. Έτσι αποφάσισε να περιγράψει στην ιατρική βιβλιογραφία τις μελέτες του πάνω σε τρία παιδιά με τον τίτλο «Παιδιά Κουκλοθέατρου» (κυριολεκτικά «παιδιά μαριονέτα»), που δημοσιεύθηκε το 1965. Μετά από χρόνια έρευνας ανακαλύφθηκε ότι στον κόσμο υπήρχαν αρκετοί ασθενείς, που πάσχουν από αυτό που αργότερα έγινε γνωστό ως σύνδρομο Angelman.